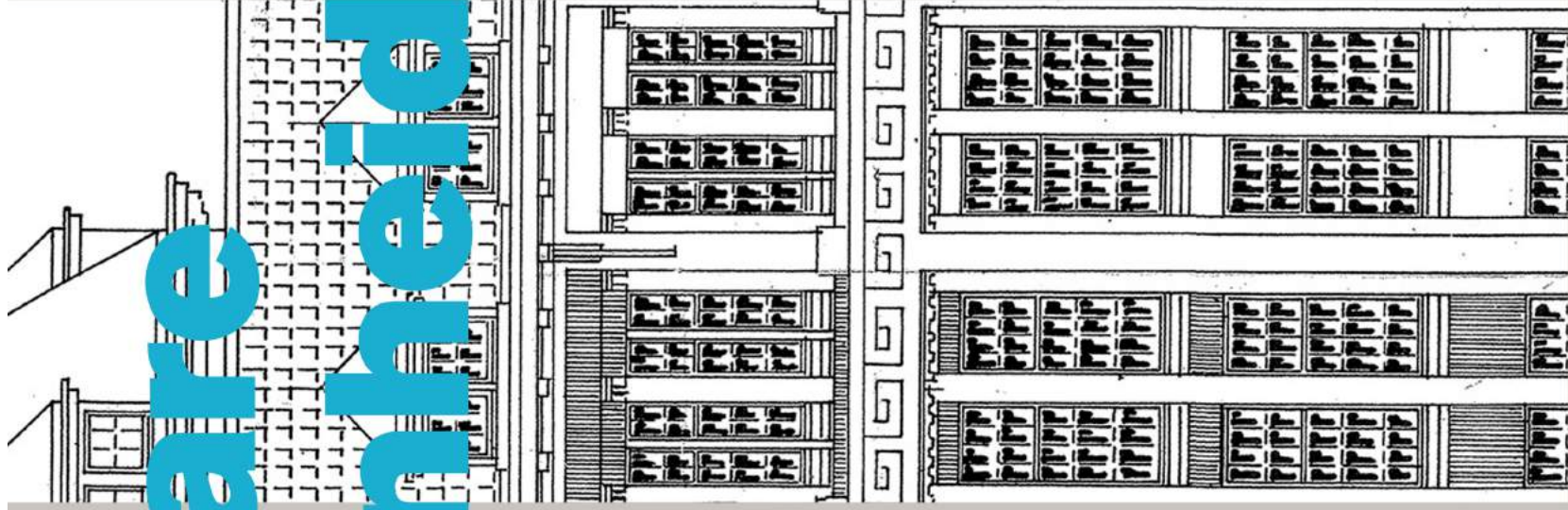
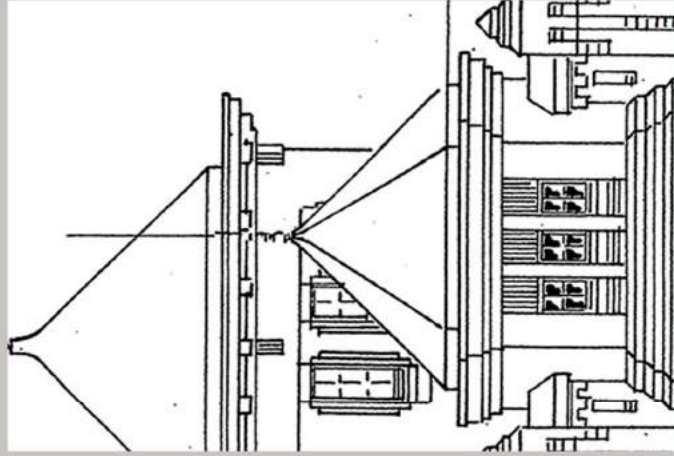

Dankbare Schoonheid Grateful Beauty

27.04.12 - 19.08.12

Zaans Museum
Zaane Schans

Het werk van de Zaanse architect
S.B. van Sante / *The work of the*
Zaan architect S.B. van Sante

www.zaansmuseum.nl

Dankbare Schoonheid

Architect Simon Bernardus van Sante (1876-1936) staat in kleine kring hoog aangeschreven. Met zijn fraai vormgegeven gebouwen vervulde hij een belangrijke rol in de emancipatie van de katholieken in Zaandam in de eerste decennia van de vorige eeuw.

Onder katholieke geloofsgenoten was hij een bekende Zaandammer. Deze tentoonstelling geeft een overzicht van zijn werk. Een aantal voorbeeldprojecten helpt bij de zoektocht naar specifieke stijlkenmerken. Aanvullende beelden en informatie plaatsen zijn werk in de context van zijn tijd.

De samenstellers van deze tentoonstelling vinden dat iedere Zaankanter dankbaar zou moeten zijn voor de schoonheid van zijn creaties, die voornamelijk in het oosten van het oude Zaandam nu nog het straatbeeld sieren. Die schoonheid is zelf ook een uiting van dank in religieuze zin. Het belangrijkste ritueel binnen de Katholieke Kerk is de eucharistie, waarin de gelovigen het laatste avondmaal van Christus opnieuw vierten. In het moderne Grieks betekent *eucharisto* nog altijd bedankt of dankjewel.

Deze catalogus is samengesteld door:

Redactie:

Ron Baltussen	Hooyschuur Architecten
Ellen van Veen	Zaans Museum
Gerard van Sante	
Greet Plekker van Sante	

Eindredactie en vormgeving:

Cees Kingma	Gastconservator
	Zaans Museum

Deze catalogus is in een beperkte oplage gemaakt n.a.v. de opening van de tentoonstelling 'Dankbare Schoonheid' in het Zaans Museum op 26 april 2012.
© Op de inhoud van deze catalogus rust copyright.

Een rooms-katholieke aannemers- en architectenfamilie in de Zaanstreek.

De architect S.B. van Sante is bij de meeste Zaankanters nauwelijks bekend. Ondanks het feit dat hij een groot aantal beeldbepalende gebouwen heeft gemaakt.

Uit een overzicht van bouwvragen in de gemeente Zaandam blijkt dat de familie Van Sante vanaf omstreeks 1910 de vaste aannemers- en architecten-combinatie was van C. Kamphuys' Fabrieken in Zaandam.

De bouwvragen werden vanaf die tijd afwisselend ingediend op briefpapier van architect S.B. van Sante of van aannemer Jb. van Sante.

Vanaf het einde van de 19de eeuw waren verschillende generaties van de Zaandamse familie Van Sante betrokken bij het bouwbedrijf. Die bedrijfs-activiteiten liepen door tot ver in de vorige eeuw.

In 1917 werkten drie leden van de familie samen aan de bouw van de stoommeelfabriek 'De Vrede' in de Achtersluispolder in opdracht van rijstpeller Kamphuys aan de Oostzijde in Zaandam. In 2001 werd dit gebouw tot rijksmonument verklaard.

De leden van de familie van Sante die betrokken waren bij de bouw van de Stoommeelfabriek de Vrede. Van links naar rechts: aannemer Jacob van Sante (1842-1919), uitvoerder Theodorus Jacobus van Sante (1874-1959) en architect Simon Bernardus van Sante (1876-1936)

Aannemer Jacob van Sante (1842 – 1919) was hoofdverantwoordelijke voor de bouw. Zijn eerste zoon uit zijn derde huwelijk, Theodorus Jacobus (1874 – 1959), was als uitvoerder verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken op de bouwplaats. De tweede zoon uit dit huwelijk, Simon Bernardus (1876 – 1936), was als architect voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor het ontwerp van dit gebouw. Vader Jacob was al 75 jaar, toen hij deze klus aannam.

Na het overlijden van Jacob van Sante werd het aannemingsbedrijf voortgezet door zijn zoon Theodorus Jacobus. Simon Bernardus was in dienst geweest bij diverse architectenbureaus en had zich inmiddels als onafhankelijk architect gevestigd. Ook na het

overlijden van vader Jacob bleven de beide broers nog regelmatig samen verantwoordelijk voor de bouw van projecten.

Na het plotselinge overlijden van S.B. van Sante in 1936 werd binnen 'Architectenbureau S.B. van Sante' de heer Joh.A.A. Bergman, architect BNA, de toonaangevende architect. In 1936 werkte Bergman samen met architect J.H.C. Spruit aan een ontwerp voor een project in de Kievitstraat voor R.K. Woningbouwvereniging Leo XIII. Dit project is waarschijnlijk de aanleiding geweest voor de overstap van architect Bergman naar architectenbureau S.B. van Sante. Van Sante was tot zijn overlijden de vaste architect van deze woningbouwvereniging.

De rol van de katholieke gemeenschap

De familie Van Sante was van oorsprong een onopvallende middenstandsfamilie. In de negentiende eeuw waren het voornamelijk kooplieden en kleine zelfstandige ondernemers zoals houtzagers en houtkopers. Een saillant detail is dat de van oorsprong doopsgezinde familie aan het begin van de negentiende eeuw door een huwelijk met een katholieke vrouw werd verdeeld in een katholieke en een doopsgezinde tak. Jacob van Sante en zijn nakomelingen behoorden tot de

katholieke tak. In die tijd, waarin de doopsgezinde ondernemers in Zaandam de boventoon voerden, heeft de ondernemer Jb. van Sante duidelijk van zijn katholieke geloof blijk gegeven. Zo was hij o.a. dirigent van het kerkkoor. Het zal in die functie zijn geweest dat hij kennis heeft kunnen maken met de twee belangrijkste katholieke ondernemersfamilies (die bovendien beide mecenas waren van de armlastige R.K. parochie in Zaandam) de rijstpellers Blans en Kamphuys. De weduwe Blans, Johanna Clasina Rietveld, doneerde de grootste bijdrage voor de bouw van de nieuwe St. Bonifatiuskerk en samen met de weduwe van G. Kamphuys schonk zij o.a. het hoofdaltaar¹.

Ook Simon Bernardus van Sante heeft een functie gekregen in de katholieke gemeenschap: hij werd in 1929 benoemd tot 'kerkmeester' van de St. Bonifatiuskerk². Hij heeft dan echter al een serie opdrachten gekregen vanuit het katholieke netwerk, waaronder een aantal scholen, het katholieke St. Jan Ziekenhuis, de nieuwbouw van de R.K. Volksbond en diverse woningbouw-projecten voor de katholieke woningbouwvereniging LEO XIII.

Architect Van Sante

Een architect dient te zorgen voor een juiste balans tussen schoonheid, duurzaamheid en bruikbaarheid van een gebouw. Naast de visualisering van het

ontwerp is de architect betrokken bij de technische begeleiding tijdens de bouw en de administratieve afhandeling. Vaak dient de architect de bouwaanvraag in en regelt hij de benodigde vergunningen bij de overheidsinstanties. Architect S.B. van Sante paste zelfs in 1915 zijn briefhoofd aan en vermeldde de naam en het adres van zijn opdrachtgevers 'R.K. Woningbouwvereniging LEO XIII'. Op dat briefpapier werd o.a. de bouwvergunning aangevraagd voor de bouw van de 59 woningen aan het Smidspad (later Jan Bouwmeesterstraat).

1917 stond het bestek op naam van Jb. Van Sante. In het bestek werd er op enkele cruciale punten verwezen naar aanvullende informatie: *"De hoogte van reinigingsgebouw, molengebouw, pakhuis, elevatorstoren en waterreservoir overeenkomstig de plannen van den architect S.B. van Sante te Zaandam"*³.

Architect S.B. van Sante vroeg ook de benodigde vergunningen aan.

Ook kunnen er afspraken worden gemaakt over de begeleiding bij bouw-projecten. Bij de bouw van 'De Vrede' in

Opmerkelijk is nog wel dat deze aanvragen werden ingediend op briefpapier waarop hij zich naast 'Leeraar MO' prominent voorstelt als 'Directeur der Burger Avondschool'. Opvallend is ook de clausule in het contract tussen de opdrachtgever H.A. Odyk, directeur van C. Kamphuys' Fabrieken, en aannemer Jb. van Sante: *"Voor elke duizend gulden overschrijding van de aanneemsom wordt het honorarium van Jb. van Sante met honderd gulden gekort. Mochten daarentegen de kosten van bouw minder bedragen dan de geraamde Fl. 325.000 zal er een premie worden uitgekeerd van honderd gulden voor elke som van duizend gulden die minder worden uitgegeven dan de aanneemsom."* Vader en zoon Van Sante konden het elkaar financieel nog erg lastig maken.

Vader en zoon Van Sante waren bij dit project niet verantwoordelijk voor een aantal belangrijke onderdelen van het complex, zoals de betonconstructie van de gebouwen, de ijzerconstructie van de machinekamer en het ketelhuis en de opstelling van de stoommachines en de ketels in die machinekamer en het ketelhuis. Ook hadden ze geen bemoeienis met het opstellen van de machines en werktuigen voor het meelfabricagebedrijf. Ofschoon de familie Van Sante mooie, imponerende gebouwen heeft gerealiseerd, werden de technische installaties zoals gebruikelijk uitbesteed. Ook de grote ijzer- en

betonconstructies werden aan specialisten overgelaten.

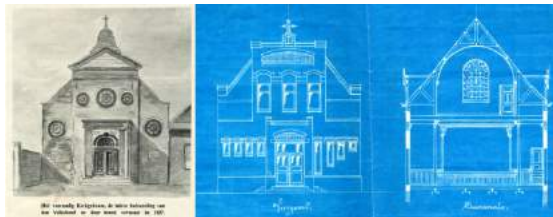
De ontwikkeling van een eigen stijl

Een bouwstijl is ‘een geheel van kenmerken waardoor de gebouwen van een bepaald tijdvak of van één bepaalde architect zich van andere onderscheiden’⁴. Die specifieke kenmerken kunnen bestaan uit bijvoorbeeld het materiaalgebruik, het toepassen van ornamenten of de variaties in het metselwerk. Het is de combinatie van die kenmerken en de manier waarop die stijlkenmerken tot uiting komen waaraan een ontwerp van architect Van Sante te herkennen valt. Uitbundige tegeltableaus, ingenieus en sierlijk metselwerk en het toepassen van natuursteen ter accentuering van bepaalde onderdelen van de constructie zijn enkele van de specifieke kenmerken van een Van Sante-ontwerp. In zijn eerste ontwerpen conformeerde de betrekkelijk jonge architect S.B. van Sante zich aan de heersende neo-stijlen.

In opdracht van het R.K. Kerkbestuur ontwierp hij in 1904 de verbouwing van de voormalige parochiekerk aan de Oostzijde tot een verenigingsgebouw voor de R.K. parochie. *“Door het R.K. Kerkbestuur is voor rekening van dit bestuur ten gerieven van de R.K. Volksbond aanbesteed het maken van een*

*lokaal in de oude kerk geschikt om te dienen voor vergaderen en uitspanningslokaal. Aangezien de aanbestedingen geen bevredigend resultaat gaven is het maken van dit lokaal voor eigen rekening genomen en den heer S. van Sante de hoofdleiding opgedragen onder voorwaarden dat het lokaal eind januari zal gereed zijn”*⁵.

Nadat de nieuwe St. Bonifatiuskerk aan de Oostzijde in gebruik was genomen kwam het gebouw aan de Zaan leeg te staan. Deze kerk dateerde nog van de tijd dat katholieke kerken aan de buitenzijde niet op een kerk mochten lijken. De voorgevel van deze houten kerk leek veel op de primitieve Romaanse kerkjes zoals je die nog steeds kunt vinden op het Spaanse platteland.

Van Sante verving de ronde ramen in de voorgevel door rechthoekige ramen met ontlastingsbogen en opvangstenen van natuursteen. De deur van de hoofdingang kreeg een gelijke ontlastingsboog. In het interieur van de kerk bleef de vroegere functie duidelijk herkenbaar: de zuilen in het gebouw bleven bestaan, maar door een nieuwe verdiepingvloer werd de

dakconstructie nu aan het oog onttrokken. Deze ‘onderhandse’ aanbesteding was waarschijnlijk een van de eerste opdrachten voor de zelfstandig werkende architect S.B. van Sante.

Van Sante toont voor het eerst een eigen stijl

In 1907 begint de ‘Van Sante-stijl’ zich te manifesteren. Architect S.B. van Sante schrijft dan het bestek voor ‘Het bouwen van een ZUSTERHUIS met toebehoren op een terrein aan de Oostzijde te Zaandam voor rekening van het Bestuur der “Vereeniging van Weldadigheid onder bescherming van den H. Joseph” te Zaandam’⁶. Het gebouw is ook bekend onder de naam ‘Josephgesticht’ en biedt tegenwoordig onderdak aan Medisch Centrum Oostzijde. Van Sante heeft zich bij dit gebouw laten inspireren door architect H.P. Berlage uit Amsterdam. De risalerende middentravee in de voorgevel van het gebouw steekt door de daklijst en eindigt in een topgevel. Hierdoor krijgt het gebouw stilistische kenmerken van de Hollandse renaissance. Het fraai uitgevoerde metselwerk draagt onmiskenbaar de invloeden van Berlage. Details in het bestek, zoals *‘De kolommen in de entree van de voorgevel te metselen van bruinverglaasde steen met gebruik van ronde profielstenen langs de opgaande lijnen’*⁷ en het veelvuldig gebruik van natuursteen in de

constructie van de entree en de lateibalken, tonen aan dat Van Sante een uitgebreide studie had gemaakt van de koopmansbeurs aan het Rokin en het gebouw van de Algemene Diamantbewerker Bond in Amsterdam.

De kapconstructie van de vroegere inpandige kapel is nog wel te herkennen, de kapel zelf is opgedeeld in kantoorunits. Het vroegere religieuze karakter van het gebouw blijkt nog wel uit de vier gotisch aandoende glas-inlood ramen in de top van de entree. Een bijzondere attractie aan dit gebouw zijn natuurlijk de drie fraaie tegeltableaus, één met de spreuk 'Ite ad Joseph' (Ga tot Josef), één met de naam van het gebouw 'R.K. St. Josephgesticht' en één met het jaar '1907'. Dit gebouw, met zijn sacrale bestemming, was een juweeltje aan de lommerrijke Oostzijde. Het vormde samen met de R.K. Bonifatiuskerk en de bijbehorende pastorie, en de Volksbond

een roomse enclave in een overwegend 'rooie' Zaanse gemeenschap.

Een nieuwe onderwijswet biedt nieuwe kansen

In een advertentie in een aantal landelijke dagbladen op 12 januari 1921 werden aannemers geïnformeerd over een aanbesteding door het kerkbestuur van de R.K. Parochie v.d. H. Maria Magdalena op het Kalf voor een te bouwen school met drie lokalen en een gymnastiekzaal. Een

bijzondere voorwaarde was dat de aannemers, die wilde inschrijven, lid moesten zijn van een R.K. Vak- en R.K. Standsorganisatie. De advertentie werd ondertekend door S.B. van Sante, Architect aan de Gedempte Gracht te Zaandam⁸.

Aanbesteding.

Op Vrijdag 26 Januari 1921 zal het R. K. Par. Kerkbest. v. d. H. Maria Magdalena te Zaandam-Kalf, onder aannemers, die lid moeten zijn van een R. K. Vak- en R. K. Standsorganisatie, trachten aan te besteden:

Het bouwen van een School met drie lokalen, Gymnastiekzaal en verdere toebehooren.

De aanbesteding heeft plaats op de in het bestek vermelde wijze en plaats.

Bestek en teekeningen vanaf boden verkrijgbaar à tien gulden per stel, ten kantore van ondergeteekende, die binnen een week na den aanbestedingsdag aan inschrijvers voor bij hem ten kantore teruggebrachte volledige, onbeschadigde stellen f 10.— terug betaalt.

Inlichtingen volgens bestek. Kantoor-uren 9—12 en 2—6 uur.

S. B. VAN SANTE Architect
Gedemptegracht 46 B.
Zaandam.

Tegenwoordig zouden we het erg ongepast vinden om werk uitsluitend te gunnen aan ondernemers met dezelfde levenbeschouwelijke achtergrond. Maar in de verzuilde samenleving van de eerste helft van de vorige eeuw was dat blijkbaar een geaccepteerd gebruik. De scheiding van de bevolkingsgroepen manifesteerde zich o.a. doordat iedere zuil zijn eigen kerk, omroep, krant, standsorganisatie, vakbond, politieke partij, woningbouwvereniging, scoutinggroep, scholen, ziekenhuis, sportverenigingen en zelfs winkels en bedrijven had. Zelfs de keuze van de werkgever, het personeel of de winkelier werd er door bepaald⁹. Men mag gevoeglijk aannemen dat ondernemers, als geldschietters van de parochie, invloed hebben uitgeoefend op het vaststellen van de selectiemethode die door kerkbesturen werd toegepast bij het vergeven van grote opdrachten binnen hun religieuze groepering. De 'verzuiling' maakte o.a. een evenredige verdeling mogelijk van de verschillende functies binnen het staatsbestel onder de vertegenwoordigers van de diverse bevolkingsgroepen. Een ander positief effect was ongetwijfeld de emancipatie van religieuze en sociale groepen. Grote ideoloog achter de verzuiling was de calvinist Abraham Kuyper (theoloog, predikant, staatsman). Naast een protestants-christelijke zuil kan men spreken van een rooms-katholieke en een socialistische zuil.

Hoogtepunt van deze scheiding in de verschillende bevolkingsgroepen was de discussie over het Algemeen Kiesrecht en de Schoolstrijd in het eerste kwart van de vorige eeuw.

Waarschuwend tegen de gevaren van de seculariserende samenleving schreven de bisschoppen van Nederland nog in 1954 in een herderlijk schrijven dat katholieken geen lid mochten zijn van socialistische organisaties zoals vakbonden en de Partij van de Arbeid. Luisteren naar de VARA werd ontraden.

De schoolstrijd resulteerde uiteindelijk in een algehele gelijkstelling tussen bijzonder en openbaar onderwijs in 1917. Voor die tijd was het oprichten van kerkelijk gebonden scholen of van scholen met een duidelijke orthodox-christelijke of katholieke visie op onderwijs in beginsel weliswaar toegestaan maar praktisch nauwelijks mogelijk. Vanaf 1869 was er een R.K. jongens- en een R.K. meisjesschool in Zaandam. Het schoolgeld van f 5 per jaar was echter alleen betaalbaar voor gegoede gezinnen¹⁰. Een van de gevolgen van die nieuwe onderwijswet was een financiële gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Deze gelijkstelling kreeg voor het basisonderwijs gestalte in de Wet op het Lageronderwijs van 1920. Bijzondere scholen konden vanaf die tijd in gelijke mate aanspraak maken op

overheidssubsidies als openbare scholen.

De nieuwe wet leidde er toe dat talloze school- en kerkbesturen van katholieke en protestants-christelijke huize bouwplannen ontwikkelden. Architect Van Sante, die goed was ingevoerd bij de katholieke instanties heeft ook geprofiteerd van deze hausse. Op diverse plaatsen in de Zaanstreek werden nieuwe katholieke scholen gebouwd waar Van Sante het ontwerp voor mocht maken.

Voor Zaandam ontwierp hij o.a. de R.K. Jongensschool in de J. Sybrandsteeg (St. Jozefschool, nu bekend als 'de Fabriek'), de R.K. MULO School aan de Bloemgracht en de R.K. Bonifatiuschool aan de H. Gerhardstraat (later omgebouwd tot brandweerkazerne en nu opnieuw ingericht als Oogheelkundig Medisch Centrum Zaandam).

¹ Henk Roovers in Nieuwe kerken na herstel bisdommen in Zaans Erfgoed nr. 31

² Notulen RK Kerkbestuur van 23 oktober 1929 – Archief St. Bonifatiuskerk Zaandam

³ Bestek Stoommeelfabriek De Vrede – Gemeente Archief Zaanstad

⁴ Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal

⁵ Notulen RK Kerkbestuur van 5 oktober 1904 – Archief St. Bonifatiuskerk Zaandam

⁶ Archief St. Bonifatiuskerk Zaandam

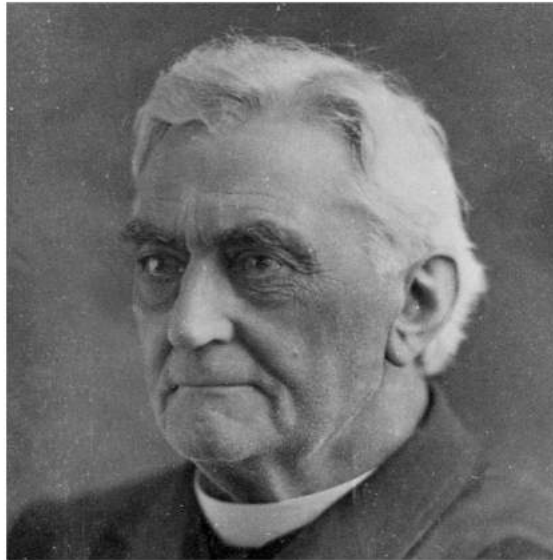
⁷ Bestek Zusterhuis St. Josephgesticht – Archief St. Bonifatiuskerk Zaandam

⁸ Het Centrum, My. Tot Exploitatie v/h Dagblad Het Centrum, Utrecht 12-01-1921

⁹ J.C.H. Blom in Broeders sluit u aan – Hollandse Historische Reeks 3 – blz. 18

¹⁰ F.M. Galensloot in In een tanend liberaal bolwerk. De opmars van confessionelen en socialisten in Zaandam in de periode 1880-1929

Door: Cees Kingma
Gastconservator Zaans Museum
Maart 2012

Het Rijke Roomsche Leven

- Het gezin van Simon Bernardus van Sante en zijn vrouw Maria Sophia Christina (Sophie) Willenborg met 6 van hun kinderen omstreeks begin 1925. Dochter Sophia Maria Christina (11-08-1925) is hier nog niet geboren.
- De op 14 maart 1898 benoemde pastoor Zwart. Hij zou achteraf worden gezien als de bouwpastoor met een helder inzicht die tactvol de parochie bestuurd tijdens de belangrijke periode waarin de parochie o.a. zijn nieuwe kerk kreeg.
- Het interieur van de St. Bonifatiuskerk tijdens het 50-jarig priesterjubiläum van pastoor Zwart in 1927.
- Het kerkkoor omstreeks 1896 met op de voorgrond in het midden pastoor Peters en uiterst rechts directeur Jb. Van Sante.
- Een aantal leden van de St. Vincentius-vereniging afd. Zaandam. Op de voorste rij in het midden pastoor Zwart. Uiterst rechts zit Jb. Van Sante.

St. Josephgesticht

Voor een succesvolle emancipatie van de katholieke Zaanammers was goed georganiseerd onderwijs een eerste vereiste. Bijzondere scholen, zoals het katholieke onderwijs, waren tot 1918 afhankelijk van financiële bijdragen van ouders. Het is daarom begrijpelijk dat het schoolbestuur probeerde onderwijscongregaties te interesseren. Kloosterzusters met een onderwijsbevoegdheid gaven praktisch gratis onderwijs. Goede huisvesting was een van de belangrijkste voorwaarden om hen naar de Zaanstreek te lokken. Met een grote financiële bijdrage van de fabrikantenfamilies Blans en Kamphuys kon in 1907 een fraai klooster worden gebouwd aan de Oostzijde.

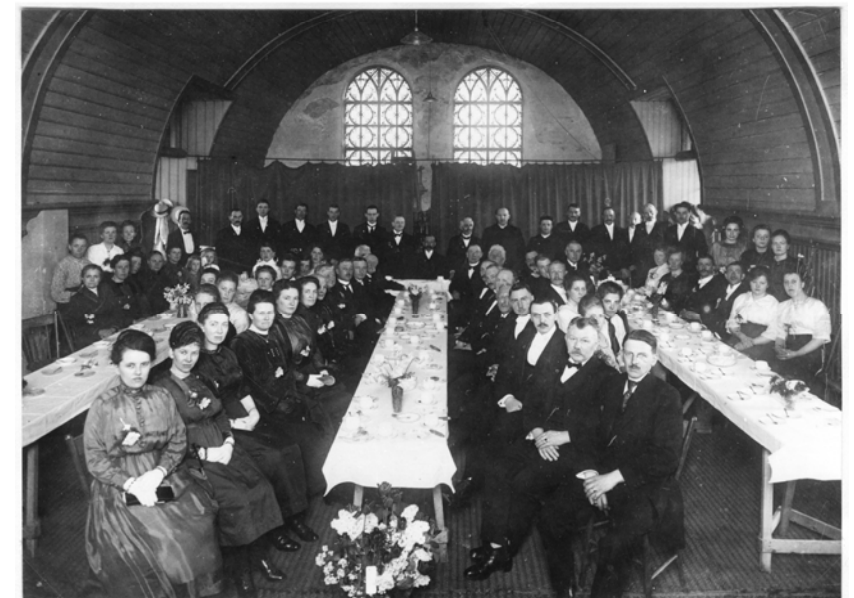
Het zusterhuis St. Josephgesticht aan de Oostzijde 18 is een combinatie van diverse architectuurstijlen. De rijk vormgegeven vooruitspringende entree partij geeft dit gebouw zijn uitstraling. Met hardsteen, geglazuurde bakstenen en tegeltableaus wordt daarin aangehaakt bij het expressionisme van het begin van de twintigste eeuw. Van Sante heeft waarschijnlijk met bewondering gekeken naar het gebouw van de Algemene Diamantbewerkersbond aan de Henri Polaklaan in Amsterdam.

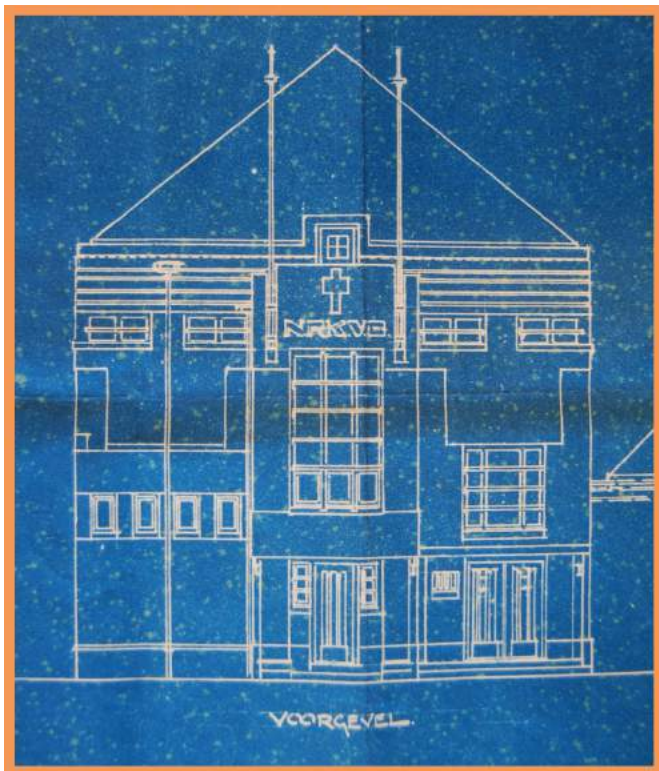

R.K. Volksbond

Links de originele bouwtekening van de verbouw van de oude R.K. Kerk tot gebouw van de R.K. Volksbond uit 1904. Dit gebouw verbrandde in de nacht van 26 oktober 1926. Daaronder een tekening van de oorspronkelijke R.K. Kerk.

Rechts op de foto de St. Jozefschool aan de J. Sijbrandsteeg. Rechts daarvan de R.K. Volksbond. Daaronder een opname van de bovenzaal van de Volksbond t.g.v. het 25 jarig bestaan van de R.K. Volksbond afd Zaandam op 16 feb 1921. Op de foto het bestuur en ere comité met hun dames.

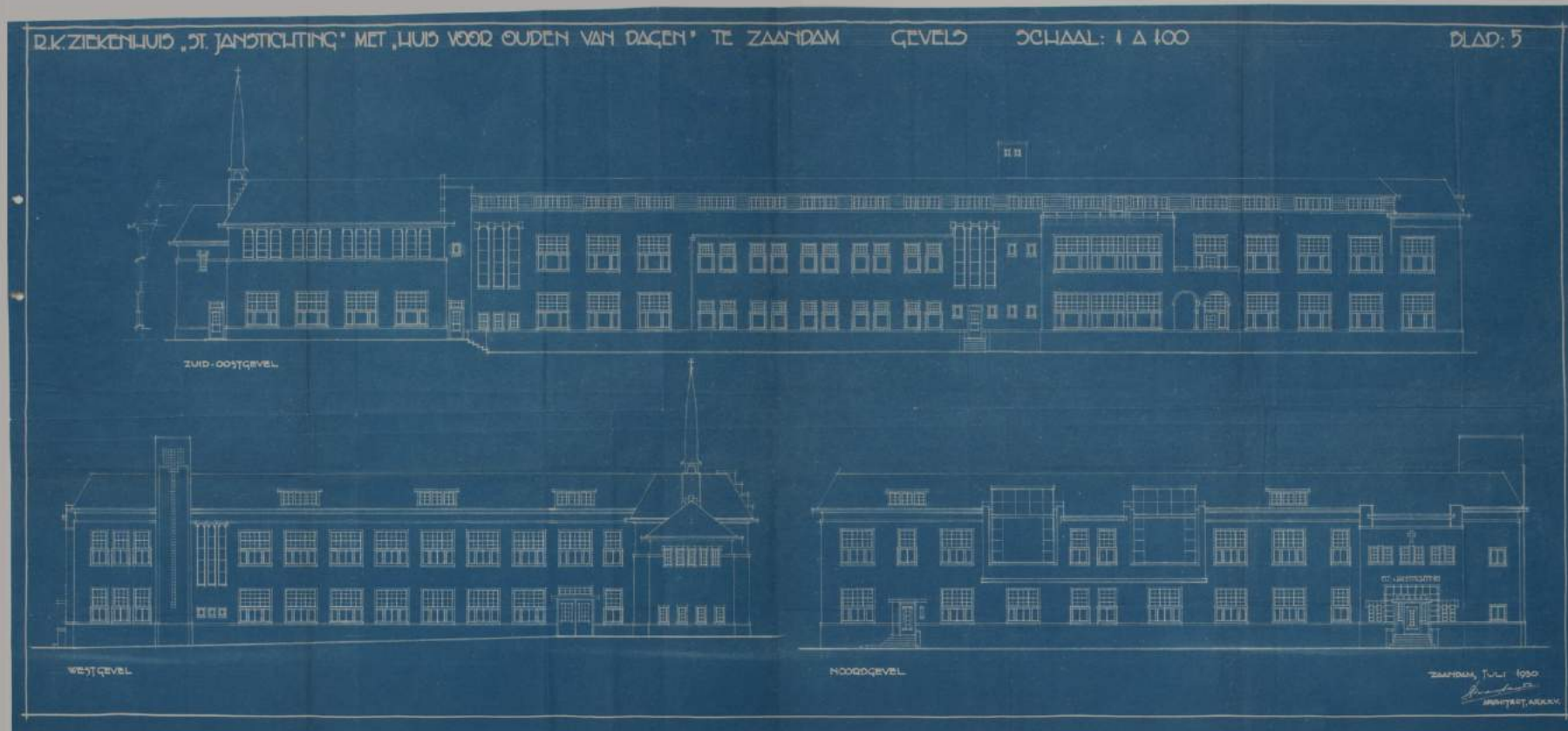

De originele bouwtekening van de nieuwe R.K. Volksbond (De Bond) Oostzijde 33 uit 1926.

Rechts de bespelers van de R.K. Volksbond waaronder de toneelgezelschappen. In het begin mochten personen van rooms katholieke huize alleen in gescheiden toneelgezelschappen spelen. Er waren dames- en herengezelschappen. Een van de bespelers was de toneelvereniging St. Genesis, een onderafdeling van de St. Jozefgezellen. Verder hielden de St. Jozefgezellen er regelmatig een feestavond waarbij 'hun dames' ook werden uitgenodigd.

St Jan Ziekenhuis

In het voorjaar van 1932 werd aan de Bloemgracht in Zaandam het R.K. St. Jan Ziekenhuis geopend. Het bood plaats aan 70 patiënten. In het gebouw was tevens een 'Tehuis voor Ouden van Dagen' ondergebracht. Daar was plaats voor 40 mannen of vrouwen. Daarnaast waren er 10 gezinswoningen voor oudere paren. Het ziekenhuis was trots op de 'volledige verloskamer met geheel glazen pasteur-boxen'.

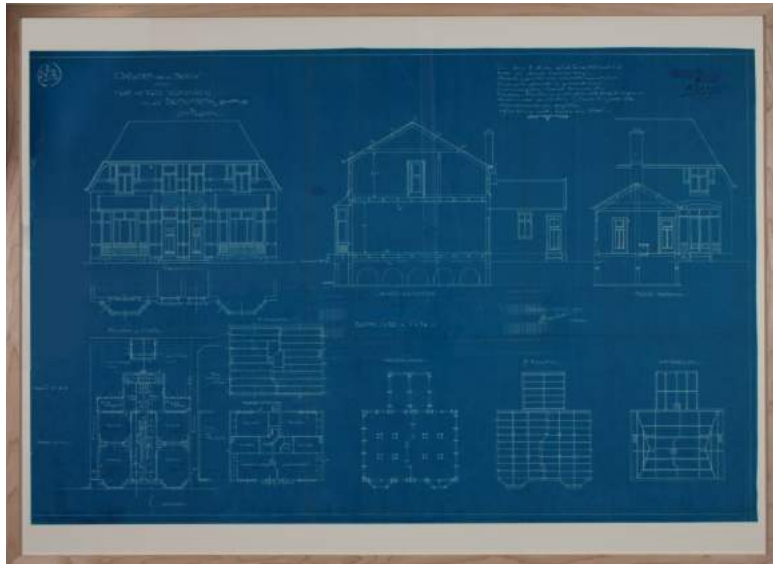

Het complex is in een rationalistische architectuur gerealiseerd. Dakvorm, goot-overstekken en het gebruik van hardstenen ornamenten zijn de typische jaren dertig stijlkenmerken. De vormgeving, indeling en detaillering van de kozijnen verwijzen naar het klassieke kruiskozijn. Ze geven de gevels van het grote gebouw schaal en maat.

Op deze pagina staan een aantal interieur foto's van het St. Jan Ziekenhuis, waaronder de baby afdeling, de chirurgische afdeling zaal 31, het interieur van de kapel en de hal van het ziekenhuis.

In het midden een foto van 'Het College van Regenten' van het St Jan Ziekenhuis met de zusters. Midden op voorste rij pastoor Zwart. Daarnaast een foto genomen tijdens de inwijding van het ziekenhuis op 3 mei 1932. Architect S.B. van Sante staat rechts van het midden voor de grote deur.

Woningbouw

Zoals iedere aannemer werkt ook Jb. Van Sante veel voor particuliere opdrachtgevers. Hij bouwde uitbundige fabrikantenwoningen maar ook eenvoudige middenstandswoningen die net iets meer ruimte en comfort boden dan de gemiddelde arbeiderswoning. Veel van deze gebouwen werden getekend door de aannemer-timmerman zelf. Later gaat zijn zoon Simon Bernardus zich met de ontwerpen bemoeien.

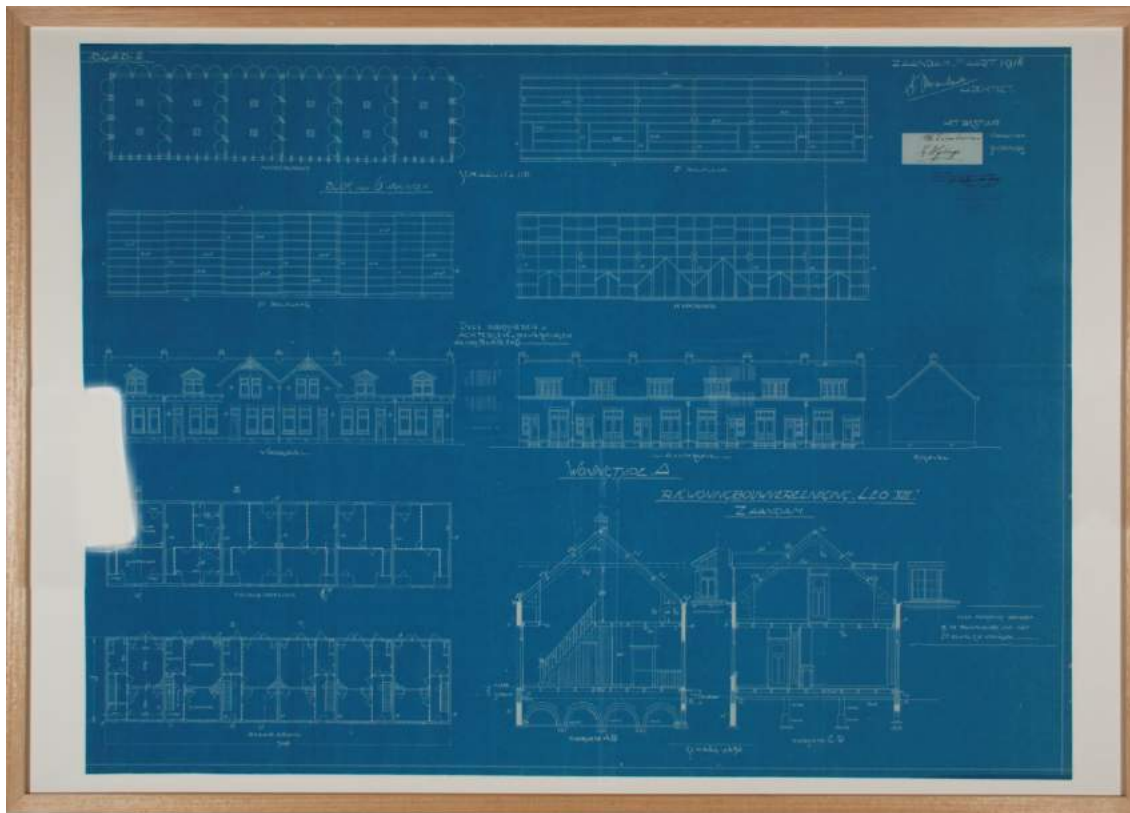

De eerste ontwerpen van de hand van S.B. van Sante sluiten qua vormgeving aan bij de gangbare 'aannemersarchitectuur' uit het einde van de negentiende eeuw. Eenvoudig vormgegeven woonhuizen, zorgvuldig gedetailleerd met enige versiering in de dakgootvorm of een bescheiden topgevel. Vanaf de oprichting van de R.K. woningbouwvereniging Leo XIII in 1913 raakt architect Van Sante betrokken bij het ontwerpen van grotere aantallen arbeiderswoningen. Hij zou tot aan zijn dood in 1936 de vaste architect blijven van deze woningbouwvereniging.

In de Rosmolenbuurt zijn de straten meegekleurd met de oorspronkelijke bouwers van de woonwijken. In de straten van LEO XIII zijn ze dus rooms-katholiek gekleurd. Zij herinneren aan de voorvechters van de belangen voor de R.K. arbeiders. Dr. Schaepman, Prof. Struycken en Mgr. Callier kregen ieder een eigen straat in de Rosmolenbuurt. En natuurlijk is er ook een LEO XIII straat.

In deze in 1932 gerealiseerde (Kalf 100) woning zijn alle Amsterdamse School stijlkenmerken nog terug te zien in de gevel en in een aantal interieuronderdelen. De woning staat er nu goed bij, maar men moet uiteraard wel door het schilderwerk op het metselwerk heen kijken om alle nog aanwezige details op waarde te kunnen schatten. De baksteen details op de hoek van de woning, de vormgeving van de erker op de begane grond en het gedetailleerd uitgewerkte zoldererkertje maken deze woning tot een erg charmant product in de ontwerplijn van S.B. van Sante.

Rosmolenbuurt

In termen van de huidige beleidsambtenaren is de Rosmolenbuurt van oorsprong een eenzijdige woonwijk met voornamelijk goedkopere arbeiderswoningen. Op het moment dat architect Van Sante de eerste woningen voor LEO XIII ontwierp werd daar genuanceerder over gedacht. De woningwet uit het begin van de vorige eeuw maakte het arbeiders uit de talrijke Zaanse fabrieken mogelijk om in een

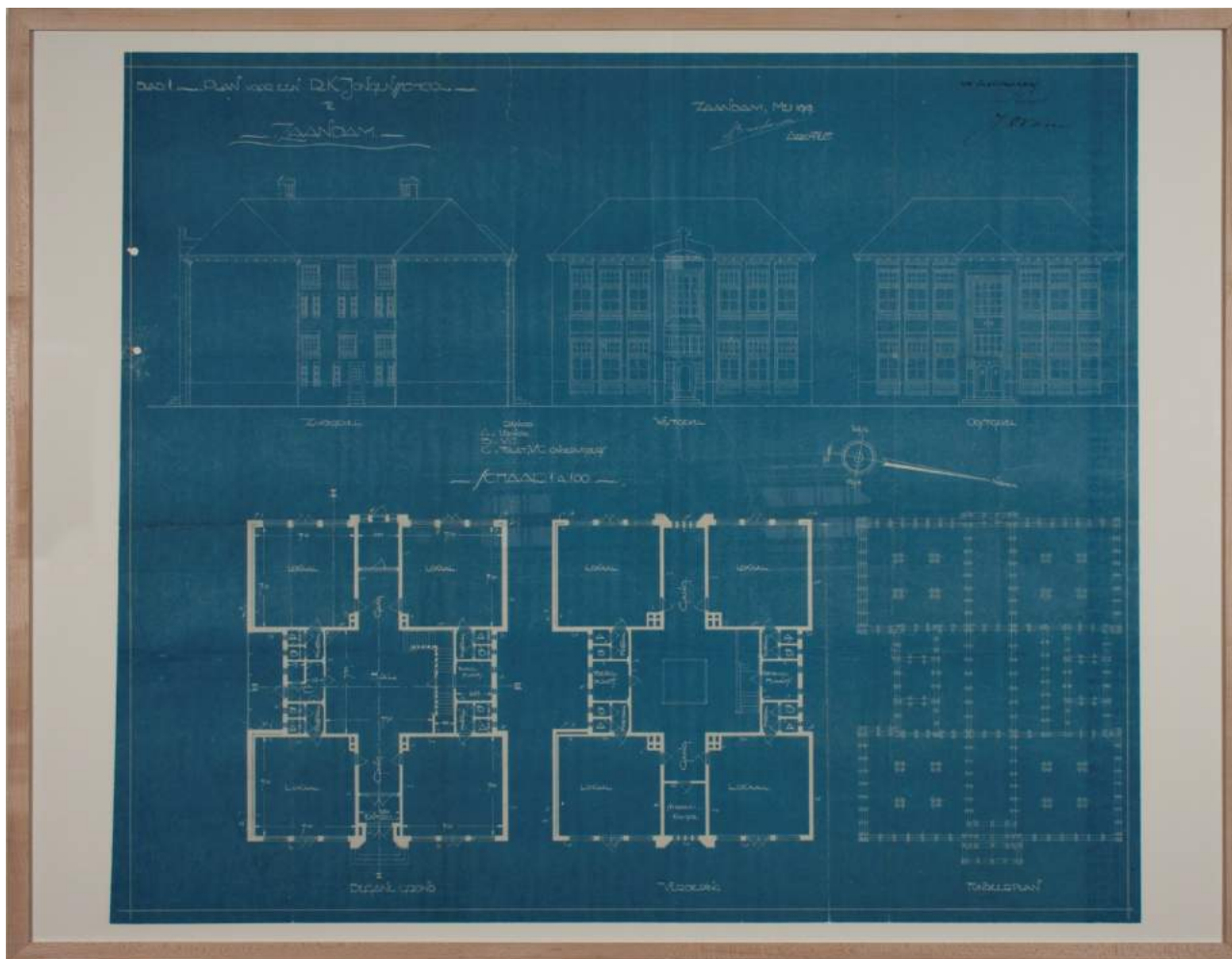
betaalbare en gezonde omgeving te gaan wonen. Ondanks financiële beperkingen wist de architect de woningen te verfraaien met toegepast kunst. Iedere woning in de Jan Bouwmeesterstraat kreeg zijn eigen huisdier of kamerplant in de vorm van een tegelmozaïek naast de voordeur.

In de Jan Bouwmeesterstraat zijn inmiddels 121 woningen gesloopt. Parteon bouwt er weer 111 terug. Door het bouwen van verschillende type woningen hoopt de woningbouwvereniging dat de samenstelling van de wijk zich ook wat meer gaat richten naar de veranderende kijk op wonen in de 21ste eeuw. Er komen woningen voor starters, gezinnen, alleenstaanden en senioren. De architectuur van de woningen zal zoveel mogelijk aansluiten bij de ideeën die al door Van Sante en zijn collega's werden toegepast. Zo zullen, in de Jan Bouwmeesterstraat, de natuurrode keramische pannen in de geknikte kappen doorlopen door de gevel tot aan de lage goot. Hierdoor wordt het beeld van de vroegere Jan Bouwmeesterstraat weer hersteld.

Het is de bedoeling de tegelmotieven ook weer terug te brengen in de woningen. Dat zal gebeuren in de vorm van reliëfdrukken op zinken panelen die worden aangebracht naast de ramen op de eerste verdieping.

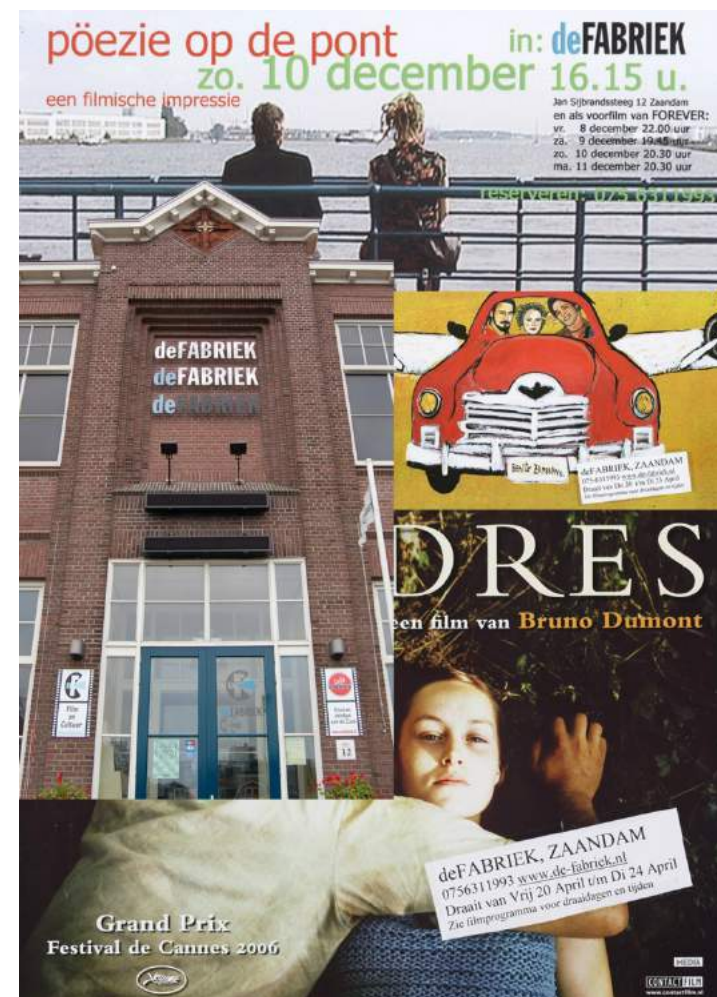
Scholen

In opdracht van *Vereniging van Weldadigheid onder bescherming van de Heilige Jozeph in de St. Bonifatiusparochie te Zaandam*, opgericht op 6 november 1869, ontwierp Van Sante diverse scholen.

De St Josephschool aan de J. Sybrandsteeg uit 1917, tegenwoordig 'de Fabriek', wordt gekenmerkt door een eenvoudige maar zorgvuldig uitgewerkte baksteenarchitectuur. De detaillering van het metselwerk, van vooruitstekende kolommen naast de ingangspartij, benadrukt de verticaliteit in de gevel. Het terugliggende metselwerk rondom die entree versterkt dit beeld. De enige echte ornamentiek wordt gevormd

door de keramische tegeltableaus. De topgevel met doorlopend lijstwerk en gootklossen komt bij meerdere scholen van deze architect voor.

In de R.K. Uloschool te Zaandam uit 1922 sluit Van Sante duidelijk aan bij het expressionisme van de 'Amsterdamse School'. Het gedetailleerde gevelmetselwerk, met stenen in diverse patronen verwerkt, de gemetselde consoles naast de voordeur, en het keramische tableau in de topgevel geven hieraan uitdrukking. De vormgeving van de topgevel, waarbij het kruis als het ware de gootlijst omhoog duwt, is kenmerkend voor S.B. van Sante.

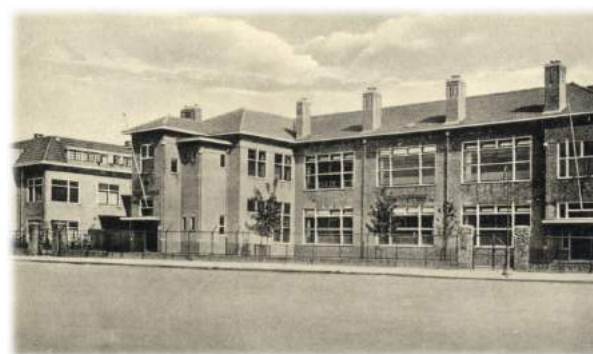

Met de klok mee: De R.K. ULO School aan de Bloemgracht uit 1922, de St. Jozefschool aan de J. Sijbrandsteeg uit 1919 en de Willibrordusschool aan de Bloemgracht uit 1901.

Daarnaast een foto t.g.v. het 50 jarig bestaan van de jongensschool op 25 november 1935. De foto werd genomen voor de ingang van 'De Bond' aan de Oostzijde 33.

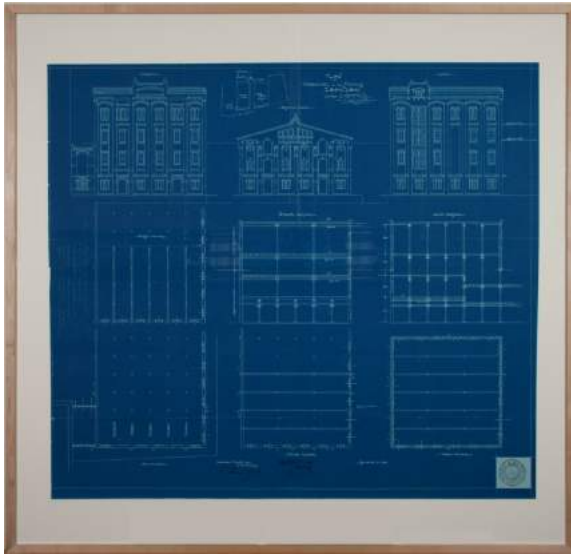
Linksonder een foto van het onderwijzend personeel in de periode 1914-1918. Daarboven nog een foto van een onderwijsjubileum. De foto is genomen in de hal van de St. Jozef-school. Helaas ontbreekt de datering.

Bonifatiusschool

Diverse klassenfoto's van de Bonifatiusschool van zowel voor als na de Tweede Wereldoorlog. Na 1945 hebben ook meisjes enige jaren op deze school gezeten. Bovendien gebruikten alle overige katholieke scholen de gymnastiekzaal. Daardoor staat er ook een klas bij die niet op de Bonifatiusschool les had.

Onder staan de tegeltableaus die nu nog de traphal sieren. In het midden een foto van de school direct na oplevering met de vakkundig gemetselde poort in het hekwerk rondom het schoolplein en de hoofdingang aan de voorkant van het gebouw. Door de verbreding van de H. Gerhardstraat moest de monumentale poort worden gesloopt en verviel de hoofdingang.

Industriële gebouwen

Vanaf omstreeks 1910 was de familie Van Sante de vaste aannemers- en architecten-combinatie van C. Kamphuys' Fabrieken in Zaandam. De bouwaanvragen werden vanaf die tijd afwisselend ingediend op briefpapier van architect S.B. van Sante of van aannemer Jb. van Sante. Bij de rijstpellerij aan de Zaan werden een aantal nieuwe, in het oog springende pakhuizen gebouwd. En aan het Noordzeekanaal werd, op buitendijksland bij de Achtersluispolder een complete nieuwe Stoommeelfabriek gebouwd. Verder werden bestaande gebouwen aangepast of uitgebreid. Zo ontwierp Van Sante ook de watertoren op het bestaande gebouw Phenix. Helaas zijn twee beeldbepalende gebouwen, de pakhuizen Nederland en Czaar Peter, bij een spectaculaire brand in 1954 verloren gegaan.

Voor de vormgeving van pakhuis Nederland heeft Van Sante gekozen voor een uitgesproken architectuurstroming. In het midden van de belangrijkste gevel aan de Zaan bepaalt een in 'chaletstijl' vormgegeven elevatorstoren het beeld. De 'chaletstijl' is in het begin van de twintigste eeuw een populaire architectuurstroming. Van Sante heeft met deze stijl kennis gemaakt tijdens zijn werk bij architectenbureau Van der Goot en Kruisweg.

Zaansch Veem door Freek de Jonge

Op een keer werden we bij het opstaan nog eens extra opgezweept door het aanhoudend loeien van brandweersirenes. Brand kwam vaak voor in Zaandam, vond ik. In Friesland had je wel eens hooibroei, dat gaf veel rook en weinig vuur, maar daar ging het niet om bij brand.

Moeder zei dat ze al van half zes wakker had gelegen. Waarom heeft u me niet wakker gemaakt, vroeg ik haar verwijtend, de brand is volgens mij vlakbij. Ik propte een boterham in mijn mond en stormde naar buiten.

Dit keer moest ik vlammen zien! Hoe vaak had ik niet zittend in de klas de huilende brandweerwagens in de verte het vuur horen zoeken. Dan keek ik mijn buurman aan, die fluisterde, alsof hij mij deelgenoot maakte van zijn diepste geheim:

De Vrede.

Ik knikte. De Vrede stond in brand. Ver weg bij het Noordzeekanaal, op een plek waar wij als kinderen nooit alleen konden komen, bevond zich een geheimzinnig gebouw dat De Vrede heette. Minstens vier keer per jaar stond het in lichter laaie en als je geluk had, zag je in het speelkwartier rookwolken boven de huizen uit.

Maar dit keer nam ik geen genoegen met rookwolken, ik wilde vuur!

Eenmaal buiten zag ik mensen linksaf de Westzijde in rennen en holde achter ze aan. Ik volgde een paar opgewonden schreeuwende mannen het terrein op waar de silo van Simon de Wit stond. Zo kon je tot aan de Zaan komen.

Het was alsof ik werd voortgeduwd naar de vuurspuwende draak, die wraak kwam nemen. Mijn angst werd overwonnen door een verlangen dat veel dieper zat. Ik ging iets meemaken van de grote verschrikkingen uit het bestaan. Een bombardement, een aardbeving of de uitbarsting van een vulkaan.

Overslaande mannenstemmen:

Het Zaansch Veem!

Gillende vrouwen:

Het is verschrikkelijk!

Huilende kinderen:

Papa, mama!

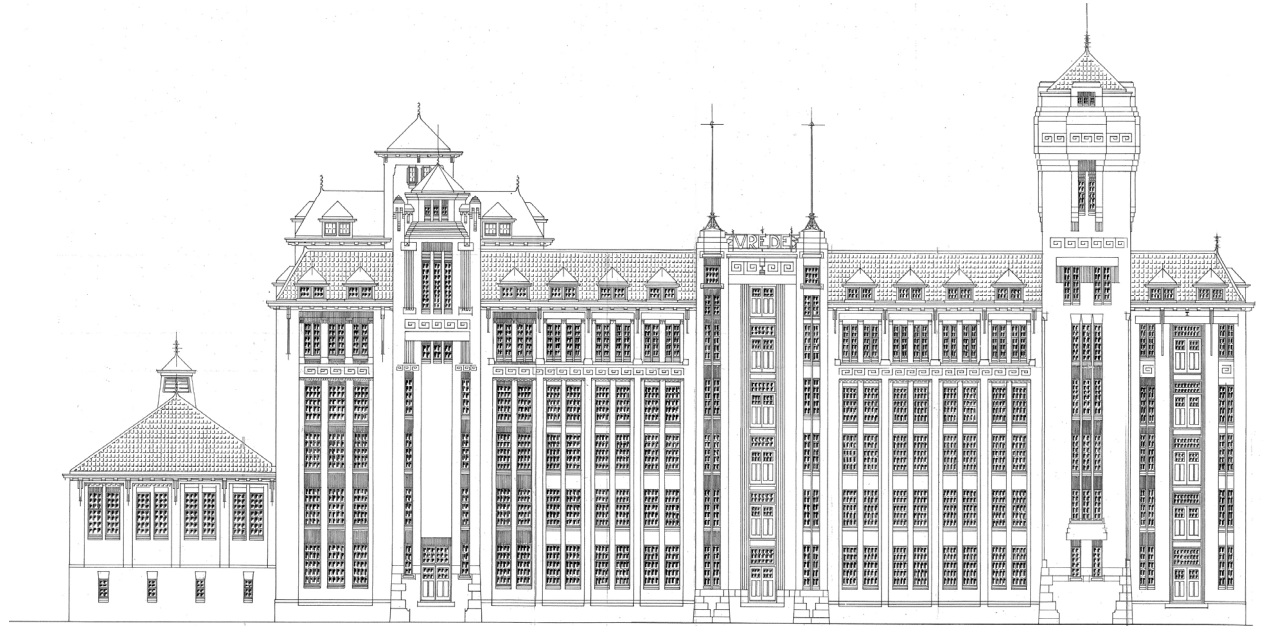
Kinderen die huilden! En dat, terwijl ik me zo zeker voelde. Dit moet ik zien voor later, ging door me heen. Maar welk later? Nu geen vragen stellen. Kijken!

Ik merkte dat de warmte van het vuur voelbaar werd, ik kon de vlammen al horen. Het leek wel of we met elkaar regelrecht de hel inliepen. Maar die wou ik, met het oog op mijn toekomst, wel eens van binnen zien!

Zaansch Veem van Freek de Jonge werd geschreven op initiatief van het gemeentebestuur van Zaanstad. Het is uitgegeven in 1987.

ISBN 90 6169 338 1

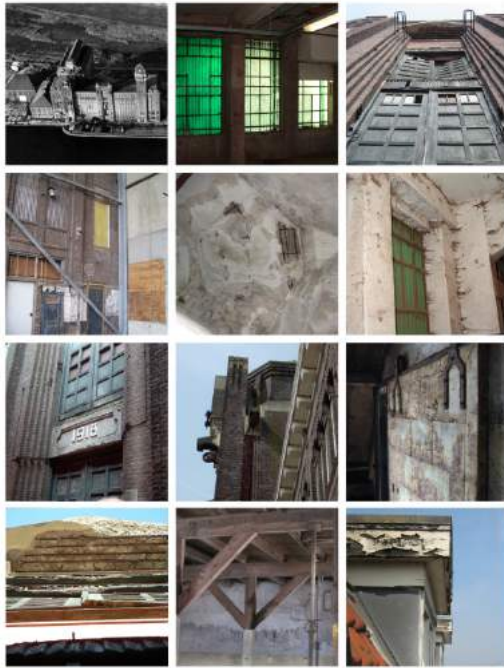
Stoommeelfabriek 'De Vrede'

Iedere oudere Zaandammer zal het er mee eens zijn: het complex van de Stoommeelfabriek 'De Vrede', dat sinds 1917 totaal verloren aan het Noordzeekanaal heeft gestaan, was jarenlang het meest sinistere en mysterieuze industriële gebouw in Zaandam. Tegenwoordig is het ingebouwd in de plaatijzeren gevelbeplating van de industrie op het industrieterrein Achtersluispolder. Stapels containers van het op het complex gevestigde 'Container Terminal Vrede' maken het zicht op het gebouw er niet beter op. Alleen vanaf een schip op het Noordzeekanaal is het gebouw soms te bewonderen. Zoals tijdens de 'Sail In Parade', onderdeel van Sail Amsterdam, als de eigenaar de containers even aan de kant zet.

De Stoommeelfabriek staat als een kathedraal in het landschap. Net zoals bij de graansilo Korthals Altes op de Silostrekdam in Amsterdam, is bij de vormgeving van het hoofdvolume gekozen voor een 'ontkerstende gothische vormgeving'. Het enorme gebouw is daarbij door zijn gedetailleerde uitwerking in het metselwerk en de kozijnen teruggebracht naar een leesbare schaal. Het zijn echter vooral de drie torenpartijen in Art Deco stijl die het gebouw zijn karakteristieke uitstraling geven.

De Vrede de huidige toestand

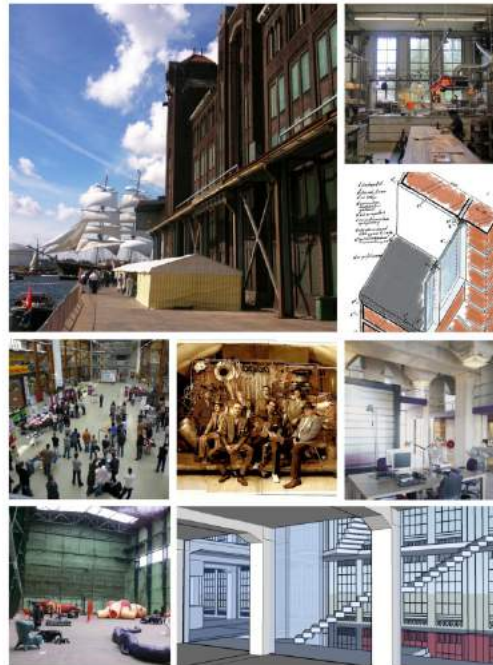
keressens | de ruiter architecten

Door leegstand en achterstallig onderhoud verkeert het gebouw in deplorabele staat. De ruiten zijn gesneuveld, al het glas is verwijderd en de vensters zijn 'gedicht' met golfplaten. De stalen kozijnen zijn rondom ingemetseld in de baksteen gevel. Door corrosievorming zet het staal uit en drukt het de stenen rondom de vensters stuk. De stalen kapconstructies zijn redelijk maar contrasteren door de strakke afwijkende vormgeving nogal met het monumentale fabrieksgebouw. De goten lekken en het hout rot. De gewapend betonnen draagconstructie is nog in goede staat. In de betonvloeren zijn grote gaten gezaagd toen het gebouw is gebruikt als opslagbunker voor bulkgoed.

Het is goed om tijdens de voorbereiding van de herbestemming het gebouw een tijdelijke functie te geven. Het gebouw blijft leven en toont zo naar nieuwe gebruikers veel meer haar waarde. Een economisch en duurzame maatregel.

De houten bunkerwanden zijn inmiddels gesloopt waardoor de ruimtelijkheid van het gebouw weer wordt ervaren en waarmee de mogelijkheden die het pand voor nieuwe functies biedt ook zichtbaar worden. Het corroderend staal zal uit de gevel verwijderd moeten worden zodat het beschadigen van de baksteengevel wordt gekeerd. Wanneer het gebouw wordt ingericht voor een hoogwaardige tijdelijke functie zullen er een aantal ingrepen gepleegd dienen te worden.

De Vrede plannen voor de korte termijn tot het jaar 2020

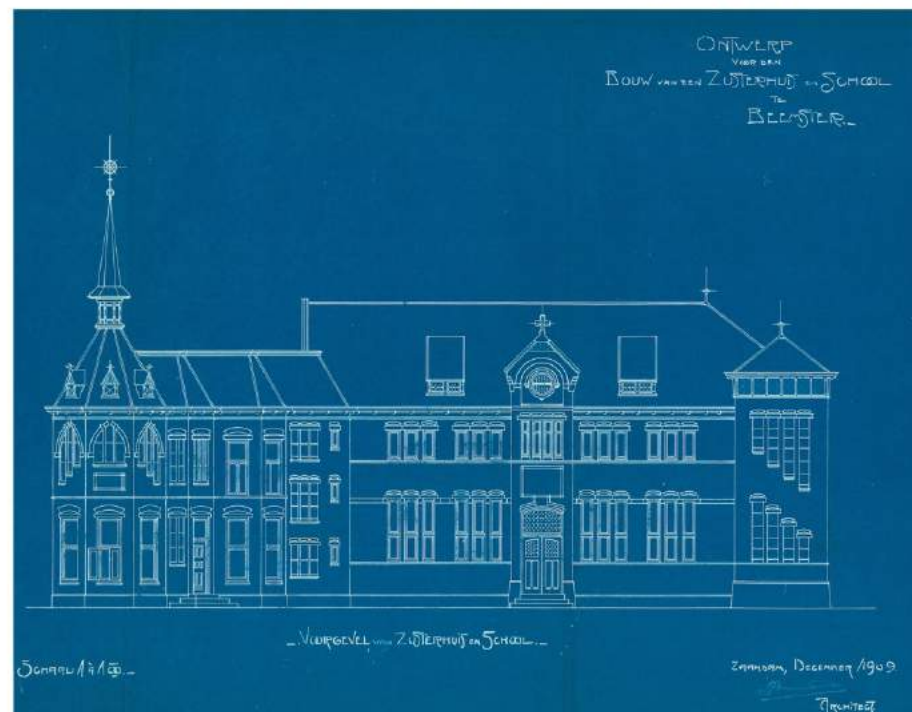
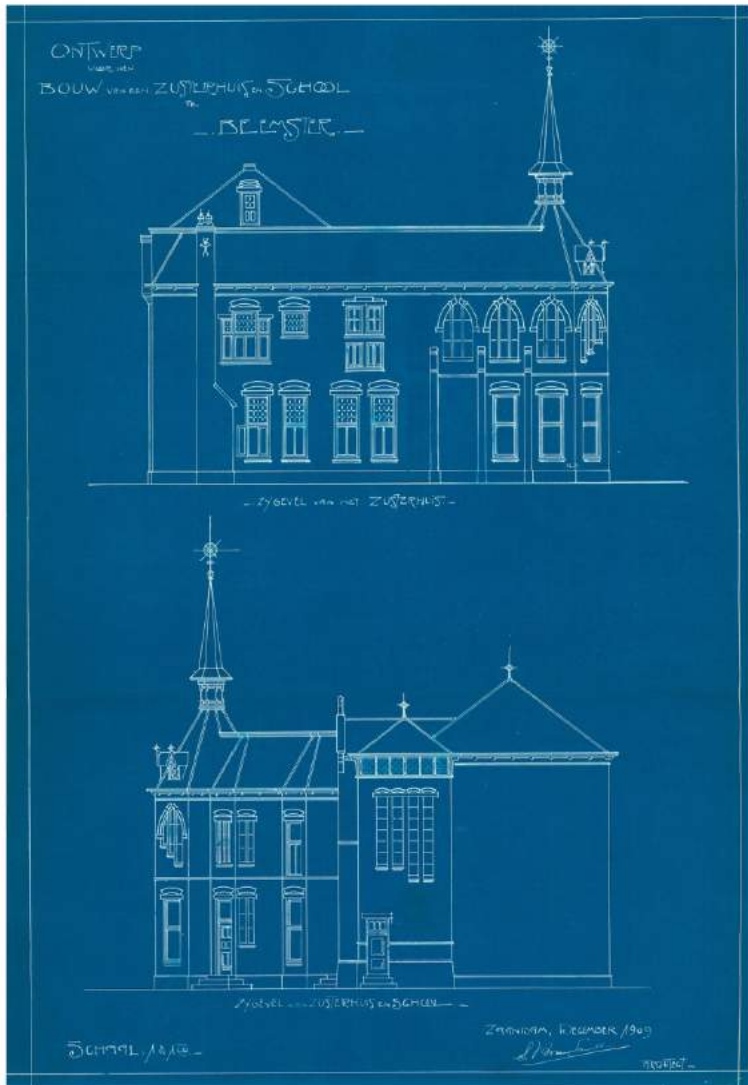
keressens | de ruiter architecten

De Vrede plannen voor de lange termijn na het jaar 2020

keressens | de ruiter architecten

Bij iedere herbestemming hoort een nieuwe functie. Die functie zal een nieuwe geschiedlaag aan een gebouw toevoegen; dat alleen al maakt herbestemmen boeiend. Vaak is transformeren belangrijker dan het behoud van het volledig historisch beeld. Het gewijzigd gebruik vraagt vaak om aanpassingen van het object. Daarbij moet niet krampachtig worden vastgehouden aan behoud, laat maar zien dat het gebouw een nieuwe functie heeft! De monumentale waarde is hierbij uiteraard wel bepalend.

Het **Lourdesklooster** met bijbehorende school aan de Jisperweg 52 in Westbeemster is gebouwd in 1910. Het complex is een mooi voorbeeld van vormgeving in de overgangsarchitectuur van het begin van de 20ste eeuw.

Het complex is als één gebouw opgetrokken. Het klooster heeft een sprekende, bijna uitbundige vormgeving. De school heeft, met streng

ritmisch vormgegeven verticale kozijnen, een veel strakkere uitstraling. De combinatie zorgt voor een kenmerkend beeld. De kleurstelling van het gebouw, wit stucwerk, baksteendetails en een dominante rood gedekte pannenkap zorgen voor eenheid en samenhang in het complex. Tegelmozaïeken geven de gevels een extra kleurrijk detail.

In de **Johannes de Doperkerk** te Grootebroek uit 1925, zijn expressionistische stijlkenmerken verwerkt: geglazuurde bakstenen, metselwerkverbanden en tegeltableaus. Onmiskenbaar is hier de invloed van Dom Paul Bellot, een bekende Franse priesterarchitect, met wie Van Sante eerder

heeft samengewerkt in Bloemendaal. De open ruimte en het vrije zicht in de kerk, en het expressionisme in de kerkenbouw zijn vernieuwingen van Bellot uit het begin van de twintigste eeuw.

Colofon

Deze tentoonstelling geeft een overzicht van het werk van de Zaandamse architect Simon Bernardus van Sante (1876-1936). Aan de hand van een aantal voorbeeldprojecten wordt een leidraad geboden bij de zoektocht naar specifieke stijlkenmerken van het werk van de architect. Door aanvullende beelden en informatie wordt tevens geprobeerd het werk te plaatsen in de context van zijn tijd. Architect Van Sante vervulde, met zijn fraai vormgegeven gebouwen, een belangrijke rol in de emancipatie van de katholieken in Zaandam in de eerste decennia van de vorige eeuw.

De tentoonstelling is samengesteld door:

Cees Kingma	: Gastconservator Zaans Museum
Ellen van Veen	: Presentatie Zaans Museum
Ron Baltussen	: Adviseur m.b.t. architectuur- en stijlkenmerken
Greet Plekker-van Sante	: Onderzoek
Gerard van Sante	: Onderzoek

Bruikleengevers voor de tentoonstelling zijn:

- Gemeentearchief Zaanstad
- Archief St. Bonifatiusparochie Zaandam
- Archief Bisdom Haarlem-Amsterdam
- Waterlands Archief
- Familie Van Sante
- Danisco Zaandam B.V.

Artwork	: Cees Kingma
Print	: Vos Repro - Wormerveer
Lijstwerk en restauratie	: Papierrestauratieatelier van Thea Vorstman en Floor Meijboom

Deze tentoonstelling werd financieel mogelijk gemaakt door een bijdrage van:

- Stichting Ir. P.M. Duyvis Fonds
- Honig Laanfonds
- Vereniging Zaans Erfgoed
- Woningcorporatie Parteon Zaandam
- Oogheelkundig Medisch Centrum Zaandam
- Kerssens de Ruiter Architecten Alkmaar
- Hooyschuur Architecten bna Wormerveer
- Danisco Zaandam B.V.

HOOYSCHUUR
architecten bna

